

Finding out of elected teachers live experiences from teaching in senior high school

F. Seraji^{1*}, H. Paidar²

1. Associate Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, Bu-Ali Sina University
2.. Master's Degree Program in Curriculum, Department of Education, Faculty of Humanities, Bu-Ali Sina University

تبیین ابعاد صلاحیت‌های تدریس دبیران برگزیده دوره

متوسطه شهر همدان

دوم

فرهاد سراجی^{۱*}، حمزه پایدار^۲

۱. دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا؛ ۲. کارشناس ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا

Abstract

Purpose: Teachers cooperate and manipulate some factors in teaching process and curriculum implementation stage that provide effective learning environment for students. This situation in any classroom, even though have similarities but Specific features and native features you can see them. Main purpose of this research is to finding out of elected teachers experiences in senior high school of hamedan city. This research has a qualitative method with descriptive phenomenology and 18 elected teachers participated in semi structured interview that these participants were elected at least once as an elected teacher in hamedan province. The interviews lasted about 45 to 50 minutes. Number of participants determined based on theoretical saturation. Interview data analyzed with clazis seven stages and indicated 86 row codes and 18 sub themes. These subtheme and row codes was categorized around four main themes including; scientific domination, Personality traits and teacher morale, teaching and class managing and competencies in ICT integration. To increase the accuracy and robustness of data the participant referral method was used. Due to the native features and participants experiences, There are some suggestions for effective Teacher training .

Key Words: elected teachers, lived experiences, teaching, effective teachers

چکیده

هدف: معلمان در حین تدریس و اجرای برنامه‌درسی، عوامل متعددی را هماهنگ یا دست‌کاری می‌کنند تا محیط یادگیری اثربخش را برای دانش‌آموزان تدارک ببینند. این شرایط در کلاس‌های درس با وجود تشابهات دارای اختصاصات و ویژگی‌های خاص بومی است. هدف این پژوهش درک تجارب دبیران برگزیده، از تدریس در دوره دوم متوسطه شهر همدان است.

روش: این پژوهش با استفاده از روش کیفی و رویکرد پدیدارشناسانه از نوع توصیفی انجام شده است. مشارکت‌کنندگان در این پژوهش ۱۸ نفر از دبیران دوره دوم متوسطه شهر همدان بودند که از سال ۹۰ تا ۹۵ حداقل یک‌بار در سطح استان همدان به‌عنوان معلم نمونه انتخاب شده بودند. این افراد در مصاحبه نیمه‌ساختار یافته ۴۵ تا ۵۰ دقیقه‌ای شرکت کردند. تعداد مشارکت‌کنندگان بر اساس منطق اشباع نظری تعیین و داده‌های مصاحبه‌ها با استفاده از روش هفت مرحله‌ای کلایزی تحلیل و ۸۶ کد اولیه شناسایی و در ۱۸ مضمون فرعی طبقه‌بندی شد. جهت افزایش دقت و استحکام داده‌ها از روش ارجاع به مشارکت‌کنندگان استفاده شد.

یافته‌ها: این مفاهیم حول چهار مضمون اصلی شامل؛ تسلط علمی، ویژگی‌های شخصیتی و روحیه معلمی، تدریس و کلاس داری و صلاحیت در تلفیق فناوری طبقه‌بندی گردید. با توجه به ویژگی‌های بومی و تجارب مشارکت‌کنندگان، می‌توان بر اساس این یافته‌ها، پیشنهادهایی را برای تربیت‌معلم اثربخش ارائه نمود.

کلید واژه‌ها: دبیران برگزیده، تجربه زیسته، تدریس، معلم اثربخش

Accepted Date: 2018/08/24

Received Date: 2018/04/18

دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۱/۲۹

پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۰۶/۰۲

مقدمه و بیان مسئله

معلم اساسی‌ترین عنصر اجرای برنامه‌درسی اثربخش است. عوامل متعددی در کنار هم بر رفتارهای معلم تأثیر می‌گذارند تا تجربه یادگیری دانش‌آموزان و تجربه‌آموزشی خود معلم در موقعیت کلاس درس شکل بگیرد. از بین این عوامل می‌توان به نظام برنامه‌درسی، باورهای معلم، مدیریت مدرسه، امکانات و تجهیزات، شرایط دانش‌آموزان، ویژگی‌های جامعه، ویژگی‌های شخصیتی معلم و مهارت‌های تدریسی او اشاره نمود (Muijs and Reynolds, 2017:34). در دنیای واقعی، مجموعه این عوامل در کنار هم و در کنش و واکنش با یکدیگر، رفتارهای آموزشی معلم را در موقعیت آموزشی خاص شکل می‌دهند. لیکن معلم محور این کنش و واکنش‌ها و شکل‌دهنده تعاملات آن موقعیت است و او سایر عوامل را در راستای تدریس خود به‌کار می‌گیرد. غالباً معلمان از طریق آموزش‌های پیش از خدمت و حین خدمت برای پذیرش چنین نقشی آماده می‌شوند ولی در موقعیت عملی، آن‌ها در انجام وظایف و نقش‌های معلمی با یکدیگر تفاوت دارند (Klassen and Tze, 2014).

در گذشته با سیطره منطق تایلری و حاکمیت رویکردهای خطی بر نظام برنامه‌درسی، غالباً نقش معلمان به اجرای وفادارانه برنامه‌درسی^۱ در کلاس درس محدود می‌شد و معلمان در دوره‌های تربیت‌معلم برای پذیرش چنین نقشی پرورش می‌یافتند؛ ولی در دهه‌های اخیر از یک‌سو با توسعه نظریه‌هایی مانند معلم به‌عنوان پیونددهنده نظریه و عمل جان دیویی، معلم به‌عنوان کارگزار فکور دونالد شون، معلم پژوهنده استن هاوس، نظریه یادگیری تجربی دیوید کلب و نظریه سازنده‌گرایی ویگوتسکی رویه‌ها در تربیت‌معلم و نقش و وظایف او در موقعیت آموزشی نیز تغییر کرده است (Tallaie and Gandomi, 2015). در این رویکرد معلم به‌جای انتقال دانش، باید در نقش سازنده برنامه‌درسی، پرورش‌دهنده تفکر و نگرش دانش‌آموزان ایفای نقش کند و مسئولیت‌های اخلاقی و اجتماعی تربیت دانش‌آموزان را بپذیرد. او باید محیط یادگیری شاداب و فعالیت محور در کلاس برای دانش‌آموزان ایجاد نماید و به‌گونه‌ای رفتار کند که دانش‌آموزان از رفتار و گفتار او بیاموزند.

از طرف دیگر توسعه فناوری‌اطلاعات و ارتباطات (فاوا) و تلفیق آن در برنامه‌های درسی موجب تحول در نقش‌های معلمان شده است. استفاده از فاوا برای معلمان در عصر جدید دیگر یک انتخاب نیست؛ بلکه از الزامات جامعه اطلاعاتی و در راستای تحقق رسالت‌های آموزش و پرورش و کیفیت‌بخشی به آن است. معلمان برای استفاده مطلوب از محیط‌های یادگیری مبتنی بر فاوا باید به‌جای ارائه محتوا، در نقش راهنمای یادگیرندگان، ایجادکنندگان شبکه‌ها و روابط، تدوین‌کنندگان معیارهای ارزیابی و تشخیص منابع، طراح فعالیت‌های یادگیری، بازخورد دهنده و تأمل‌کننده ظاهر شوند (Callaghan and Bower, 2012). کهلر و میشر چارچوبی را برای تربیت‌معلمان در جامعه

اطلاعاتی ارائه داده‌اند. آن‌ها با بهره‌گیری از دیدگاه شولمن، بعد سومی را به آن افزودند و تأکید کردند که در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات، معلمان باید درک صحیحی از نحوه استفاده از فناوری‌ها در تدریس، طراحی فعالیت‌های یادگیری و ارزشیابی آموزشی داشته باشند. براساس این چارچوب، معلم اثربخش در عصر فاوا کسی است که بتواند دانش محتوایی، دانش تربیتی و دانش فناوری را به نحو مناسبی با یکدیگر تلفیق نماید (Koehler and Mishra, 2009).

در آن‌سو معلمان اثربخش دارای رفتارهای کاریزماتیکی هستند که غالباً در شخصیت این افراد نهفته است و با به‌کارگیری اصول تربیتی می‌توان آن‌ها را از طریق دوره‌های تربیت‌معلم در معلمان پرورش داد. این معلمان در رفتار و گفتار خود از سایر معلمان متمایزند. آن‌ها از لحاظ رفتاری در نشان دادن شور و اشتیاق به تدریس، توانایی گوش دادن، شوخ‌طبعی و ارتباط مؤثر با دانش‌آموزان و از لحاظ گفتاری در فن بلاغت و بیان، استفاده از استعاره‌ها و تشبیه‌ها، استفاده از داستان و روایت‌ها و تصویرسازی‌های ذهنی توانایی‌های خاصی دارند (Mozaffari, 2016). در واقع در رفتارهای معلمان کاریزماتیک نشانه‌هایی از پویایی، طبیعی بودن، علاقه‌مندی، صمیمیت، تسلط و صداقت دیده می‌شود که آن‌ها را در بین معلمان متمایز می‌سازد. این رفتارها را متناسب با کلاس درس می‌توان به‌عنوان معیار تشخیص معلم اثربخش چنین برشمرد: علاقه به موضوع تدریس، شوخ‌طبعی، مهربانی با دانش‌آموزان، برقراری ارتباط مؤثر و مهارت در گوش دادن، برخورداری از فن بیان، استفاده از استعاره، تشبیه و داستان و برقراری تناسب بین گفتار و رفتار (Lam, 2014).

دبیران دوره دوم متوسطه با دانش‌آموزانی سروکار دارند که آن‌ها در ابعاد مختلف رشدی، تغییر و تحولاتی را تجربه می‌کنند. دانش‌آموزان این دوره از لحاظ فیزیکی، با بلوغ جسمانی و تغییرات ظاهری و تلاطم‌های درونی مربوط آن روبه‌رو هستند. از لحاظ شناختی به تدریج وارد مرحله تفکر انتزاعی و صوری می‌شوند و ضمن برداشت‌های ذهنی و انتزاعی وارد عرصه نسبی اندیشیدن درباره اخلاق می‌شوند. آن‌ها از لحاظ اجتماعی برای دستیابی به هویت تلاش می‌کنند و برای تثبیت هویت، تعاملات خود را بیش از گذشته با همسالان گسترش می‌دهند. این دانش‌آموزان از نظر فردی به دنبال کسب استقلال فکری، اقتصادی و اجتماعی هستند. مجموعه این تحولات از یک‌سو توجه آن‌ها را به سمت دنیای واقعی آینده، شغل و موقعیت اجتماعی و از سوی دیگر به سمت درک مسائل اجتماعی، عاطفی و هیجانی جلب می‌کند (برک، ۱۳۹۲). از این‌رو دبیران دوره متوسطه در موقعیت اجرای برنامه درسی با دانش‌آموزانی روبرو هستند که نیازهای ویژه و مسائل خاصی را تجربه می‌کنند. این مسائل بخش مهمی از زندگی شخصی، اجتماعی و تحصیلی آن‌هاست؛ بنابراین از یک‌سو نیازهای متنوع دانش‌آموزان متوسطه در عصر حاضر و از سوی دیگر تحول در نظریه‌های یادگیری و ضرورت تلفیق فاوا در برنامه‌درسی، انتظارات از معلمی و نقش معلمان را دستخوش تغییر کرده است.

پژوهش‌های متعددی در زمینه شناسایی ویژگی‌های معلمان اثربخش مورد مطالعه قرار گرفته است. در دسته‌ای از این (Huntly, 2008; Walker, 2008; Soltani and Shafiepoore motlag, 2016; Abdollahi, Dadkhoie Tavvakkoli and yoselyani, 2014; Sobhaninezhad and Zamanimanesh, 2012; Karimi, 2008) رفتارهای آموزشی معلمان از طریق بررسی اقدام‌های قبل، حین و بعد از تدریس معلمان و یا از طریق بررسی نظرات معلمان دیگر مورد مطالعه قرار گرفته است. (Huntly, 2008) با مطالعه رفتارهای آموزشی معلمان اثربخش، شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان را در سه حوزه دانش حرفه‌ای، عمل حرفه‌ای و تعهد حرفه‌ای مطرح می‌کند. دانش حرفه‌ای به دانش معلم در زمینه محتوای آموزشی، نظریه‌های یادگیری، نحوه تدریس و شناخت ویژگی‌های دانش‌آموزان مربوط می‌شود. عمل حرفه‌ای معلم دربرگیرنده نحوه طراحی فعالیت‌های یادگیری، نحوه تدریس، شیوه سنجش و ارزشیابی و تعهد حرفه‌ای معلم نیز به ارتباط او با دانش‌آموزان و همکاران، مسئولیت‌پذیری در قبال دانش‌آموزان و مدرسه، رعایت اخلاق و رهبری دانش‌آموزان مربوط می‌شود. (Walker, 2008) در یک پژوهش طولی و به شیوه کیفی با مطالعه ویژگی‌های معلمان و دانشجو معلمان دوازده ویژگی معلم اثربخش را چنین برمی‌شمارد: آماده بودن، مثبت‌نگری، داشتن انتظار بالا از دانش‌آموزان، مشتاق و علاقه‌مند، شوخ‌طبعی، محترم شمردن دانش‌آموز، نادیده گرفتن اشتباه دانش‌آموز در مواقع لازم، صبوری و بخشش.

(Zari, Emamjomeh and Ahmadi, 2017) با بررسی منابع مرتبط مدلی برای تبیین معلم اثربخش ارائه کرده‌اند و در آن بر شش مؤلفه صلاحیت حرفه‌ای، ویژگی‌های شخصیتی، مدیریت کلاس درس، مهارت‌های تدریس، نظارت و پایش و ارزشیابی به‌عنوان ابعاد معلم اثربخش تأکید کرده‌اند. (Laiagatdar, Mahdian and amine, 2017) نشانگرهای تدریس اثربخش ریاضی را از نظر دانش‌آموزان بررسی و نه مؤلفه؛ فهم مفاهیم اصلی، ارتباط درس با جامعه، تضارب افکار، یادگیری فعال، ارتباط معلم و شاگرد، انگیزش، طراحی و سازمان‌دهی درس، انعطاف‌پذیری و ارزشیابی را شناسایی کرده‌اند که تضارب افکار مهم‌ترین مؤلفه آن شناخته شده است. (Soltani and Shafiepoore motlag, 2016) عوامل مؤثر بر تدریس اثربخش دبیران متوسطه را از دیدگاه دبیران و مدیران بررسی و آن‌ها را به چهار دسته؛ عوامل تدریس حرفه‌ای، اخلاق آموزشی، همکاری گروهی و یادگیری تسلط یاب طبقه‌بندی می‌کنند.

(Abdollahi, Dadkhoie Tavvakkoli and yoselyani, 2014)، هفت صلاحیت مهم معلم اثربخش در شهر تهران را با استفاده تحلیل عاملی شناسایی کرده‌اند که عواملی مانند داشتن پیش‌نیازهای معلمی، ویژگی‌های شخصی، برنامه‌ریزی و آمادگی، مدیریت و سازمان‌دهی کلاس درس، نظارت بر پیشرفت و توان دانش‌آموزان و مسئولیت‌های حرفه‌ای را در برمی‌گیرد. (Sobhaninezhad and Zamanimanesh, 2012) با تحلیل پژوهش‌های رفتارهای دبیران موفق دوره متوسطه را در چهار دسته؛ ویژگی‌های شخصیتی، اداره کلاس درس، تدریس و ارزشیابی طبقه‌بندی

می‌کنند. در این پژوهش مواردی مانند درک احساسات و نیازهای دانش‌آموزان، مهربانی با دانش‌آموزان، احساس مسئولیت در قبال دانش‌آموزان، با طعنه و کنایه حرف نزدن، احترام قائل شدن به همه دانش‌آموزان، روحیه انتقادی داشتن، شوخ‌طبعی و داشتن انتظار بالا از دانش‌آموزان به‌عنوان ویژگی‌های شخصیتی؛ انجام حضور و غیاب، حضور به‌موقع در کلاس درس، ایجاد نظم در کلاس، ایجاد جو صمیمی در کلاس، ارائه مطالب درسی به‌صورت روشن، اشتیاق به تدریس و سؤال محوری در تدریس به‌عنوان رفتارهای اداره کلاس درس؛ بهره‌گیری از ابزارهای آموزشی، استفاده از روش‌های متنوع در تدریس، آغاز و پایان مناسب در تدریس، تقویت انگیزه دانش‌آموزان، تعامل با دانش‌آموزان، درگیر کردن دانش‌آموزان در موضوعات درسی به‌عنوان رفتارهای تدریسی و آگاهی از روش‌های ارزشیابی و انجام ارزشیابی مستمر به‌عنوان رفتارهای ارزشیابی دسته‌بندی شده‌اند. (Karimi, 2008) صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان ابتدایی و راهنمایی را به نه مؤلفه اصلی شامل؛ صلاحیت‌های آموزشی، رفتاری-شناختی، توسعه حرفه‌ای، مدیریتی، شخصیتی، فناوری، تدریس، اخلاق حرفه‌ای و کاربرد فناوری طبقه‌بندی کرده است.

در دسته‌ای دیگر از پژوهش‌ها مانند (Huang, and Lin, 2014; Schulte, Slate and Onwuegbuzie, 2008; Strang, 2007) ویژگی‌های معلم اثربخش از دیدگاه دانش‌آموزان و یا دانشجویان مطالعه شده است. براساس یافته‌های (Huang and Lin, 2014) معلم خوب از دیدگاه دانش‌آموزان متوسطه چینی، کسی است که در درجه اول بر موضوع درسی تسلط داشته باشد و در کنار آن مهربان، صبور و مشتاق یاددهی باشد و از روش‌های تدریس متنوع و باطراوت در کلاس درس استفاده نماید. (Schulte, Slate and Onwuegbuzie, 2008) دریافتند، معلمان اثربخش دوره متوسطه از دیدگاه دانشجویان سال اول دانشگاه و مدیران مدارس از ویژگی‌هایی نظیر؛ همدلی، برقراری ارتباط، خلاقیت، نظم، انصاف، انعطاف‌پذیری، صمیمیت، شوخ‌طبعی، تسلط به مطالب درسی، گوش‌دهندگی، مدیریت کلاس، استفاده از شیوه‌های متنوع تدریس، مشارکت‌جو، انگیزه‌بخش، سازمان‌دهی مطالب درسی، مشتاق به تدریس، صبور، ایجادکننده روابط، احترام به دیگران، چالش‌طلب، ارائه‌دهنده خدمات آموزشی، تدریس خوب، شخصیت پسندیده و فهم بالا برخوردار هستند. (Strang, 2007) ویژگی‌های معلم موفق از دیدگاه دانش‌آموزان متوسطه را در چهار حوزه؛ رعایت پیش‌شرط‌های تدریس، داشتن شخصیت معلمی، سازمان‌دهی کلاس درس و تهیه طرح تدریس تقسیم‌بندی می‌کند.

در نظام آموزش و پرورش ایران سالانه به مناسبت هفته آموزش و روز معلم از بین معلمان، افرادی براساس معیارهایی مانند؛ مدرک تحصیلی، چاپ مقاله، چاپ کتاب و تهیه منابع علمی، ارائه مقاله در همایش‌ها، فعالیت پژوهشی، تسلط بر زبان خارجی، شرکت در آموزش‌های ضمن خدمت، مشارکت در تولید مواد آموزشی، اختراع و اکتشاف، شرکت در نظام پیشنهادها، سابقه ایثارگری، شرکت در مسابقات هنری و فرهنگی، کسب رتبه در جشنواره الگوهای برتر تدریس، قهرمانی در

مسابقات ورزشی، مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، معارف قرآنی، تقدیرنامه‌ها، فعالیت در گروه‌های آموزشی، خیرین مدرسه‌ساز و جلوه‌های معلمی به‌عنوان معلم نمونه انتخاب می‌شوند. با توجه به این معیارها و تحول در انتظارات دانش‌آموزان به‌عنوان مخاطب اصلی دبیران متوسطه و تغییر در نقش‌ها و وظایف دبیران بر اثر تحولات فناورانه و تغییرات در نظریه‌های یادگیری و مباحث فلسفی سؤال اصلی پژوهش حاضر عبارت است از اینکه؛ دبیران برگزیده دوره دوم متوسطه چه رفتارهایی را در کلاس درس دارند و آن‌ها را چگونه بیان می‌کنند؟

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش از روش‌شناسی کیفی و رویکرد پدیدارشناسی از نوع توصیفی استفاده شد. در پژوهش کیفی محقق برای پی بردن به واقعیت پدیده‌ها در همان زمان و موقعیت خاص و بدون دست‌کاری آن‌ها را مطالعه می‌کند. پدیدارشناسی به‌عنوان گونه‌ای از روش‌های کیفی تجربه زیسته یا جهان زندگی فرد را مطالعه می‌کند و پدیدارشناسی توصیفی به دنبال خلق یک توصیف جامع از پدیده تجربه‌شده برای دستیابی به درک ساختار ذاتی آن و توصیف کل پدیده است (Flick, 2015). پدیدارشناسی توصیفی در باور و اندیشه‌های هوسرل و پیروان او ریشه دارد. در پژوهش حاضر به‌منظور مطالعه تجربه معلمان برگزیده از تدریس و پی بردن به کلیت تجربه زیسته آن‌ها از تدریس در دوره دوم متوسطه از روش پدیدارشناسی توصیفی استفاده شده است. شرکت‌کنندگان در این پژوهش ۱۸ نفر از معلمان برگزیده شهر همدان هستند که فاصله بین سال‌های ۹۰ تا ۱۳۹۵ حداقل یک‌بار در سطح استان همدان به‌عنوان معلم نمونه انتخاب شده‌اند. در پژوهش پدیدارشناسی مشارکت‌کنندگان در زمینه خاص پژوهش، دارای تجارب زیسته ارزشمندی هستند و مایل‌اند درباره آن تجربه‌ها صحبت کنند. مشارکت‌کنندگان باید تا حد امکان متنوع باشند تا امکان دستیابی به روایت‌های غنی فراهم آید. در پژوهش حاضر مشارکت‌کنندگان مطابق جدول (۱) از رشته‌های مختلف و با سوابق متفاوت انتخاب شدند که همه آن‌ها در «انتخاب شدن به‌عنوان معلم نمونه» مشترک بودند. برای تعیین حجم نمونه از اشباع نظری داده‌ها استفاده گردید و فرآیند انتخاب نمونه تا زمانی تداوم داشت که دیگر هیچ داده جدیدی تولید نشد. بر این اساس با ۱۸ دبیر برگزیده از رشته‌های مختلف، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته‌ای به‌عمل آمد و مصاحبه‌گر با طرح سؤالات کلی در طول مصاحبه به مصاحبه‌شونده‌ها امکان می‌داد تا به موارد اولویت‌دار و مرجع خود بپردازند. در حین انجام مصاحبه، بسته به شرایط شرکت‌کننده و تجربیات او، مصاحبه به جهتی هدایت شد که پاسخگوی سؤال‌های پژوهش باشد. در طول مصاحبه سؤال‌های پیگیرانه با عباراتی نظیر «لطفاً ممکن است در این باره مثال بزنید»، «یعنی منظورتان این است که ...»، «لطفاً در این خصوص بیشتر توضیح بدهید» و نظیر آن برای دریافت اطلاعات بیشتر مطرح شد. از مصاحبه ۱۵ به بعد داده

جدیدی در مصاحبه تولید نشد ولی به منظور اطمینان بیشتر، مصاحبه‌ها تا نفر ۱۸ ادامه یافت. مدت زمان هر مصاحبه ۴۵ تا ۵۰ دقیقه بود.

جدول (۱): مشخصات مصاحبه‌شونده‌ها

ردیف	رشته تحصیلی	مدرک تحصیلی	سابقه خدمت	ردیف	رشته تحصیلی	مدرک تحصیلی	سابقه خدمت
۱	ادبیات عرب	فوق لیسانس	۱۶ سال	۱۰	فلسفه	فوق لیسانس	۱۸ سال
۲	ریاضیات	فوق لیسانس	۲۴ سال	۱۱	ریاضیات	دکتر	۲۴ سال
۳	الهیات	دکتر	۲۴ سال	۱۲	ادبیات	فوق لیسانس	۱۵ سال
۴	فیزیک	فوق لیسانس	۲۳ سال	۱۳	زیست-شناسی	فوق لیسانس	۲۱ سال
۵	ریاضیات	فوق لیسانس	۲۲ سال	۱۴	روانشناسی	فوق لیسانس	۲۲ سال
۶	فیزیک	فوق لیسانس	۲۵ سال	۱۵	تاریخ	فوق لیسانس	۱۹ سال
۷	زیست‌شناسی	فوق لیسانس	۱۸ سال	۱۶	عربی	لیسانس	۲۲ سال
۸	زبان انگلیسی	فوق لیسانس	۱۵ سال	۱۷	ریاضیات	فوق لیسانس	۲۰ سال
۹	عربی	فوق لیسانس	۲۵ سال	۱۸	فیزیک	فوق لیسانس	۱۸ سال

برای تحلیل داده‌ها از روش هفت مرحله‌ای کلایزی استفاده شد. در گام اول مصاحبه‌ها و یادداشت‌برداری‌های میدانی ثبت و چندبار گوش داده شد. سپس مصاحبه‌ها کلمه به کلمه روی کاغذ نوشته شد و برای درک کامل الفاظ و معانی دقیق کلمات، هر مصاحبه چندبار گوش داده شد. در مرحله دوم توصیفات شرکت‌کنندگان مطالعه و زیر کلمات دارای معنی و بیانات مرتبط با پدیده خط کشیده شد تا جملات مهم مشخص گردد. در مرحله سوم سعی شد از هر عبارت، مفهومی را که بیانگر مراد و منظور شرکت‌کننده است، استخراج گردد. در این مرحله ۸۶ کد اولیه از بررسی جملات حاصل گردید. در مرحله چهارم پژوهشگر مفاهیم تدوین شده را به دقت مطالعه و با توجه به تشابهات بین مفاهیم، آن‌ها را دسته‌بندی نمود که حاصل آن ۵۱ کد مفهومی بوده است.

در مرحله پنجم نتایج برای توصیف جامع از پدیده تحت مطالعه به هم پیوند داده شد و دسته‌های کلی تری ایجاد گردید. در این مرحله، ۱۸ مفهوم شامل تسلط علمی، به‌روزرسانی اطلاعات، توجه به نکات مهم کنکوری در حین تدریس، مرتبط کردن آموخته‌های درسی به کاربردهای شغلی، سازمان‌دهی و مدیریت کلاس، برقراری و حفظ ارتباط، مشارکت در فرآیند برنامه‌ریزی درسی،

مهارت در استفاده از روش‌های مختلف تدریس، ارزشیابی و نظارت، خلاقیت و نوآوری، علاقه‌مندی و انگیزه‌دهی، تعهد و مسئولیت‌پذیری، مشارکت و تعامل با دانش‌آموزان، داشتن اخلاق حرفه‌ای به‌دست آمد و در مرحله ششم توصیف جامع از «تجارب دبیران برگزیده از تدریس در دوره دوم متوسطه» در چهار دسته کلی شامل تسلط موضوعی، تدریس و کلاس‌داری، ویژگی‌های شخصیتی و روحیه معلمی و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌دست آمد و در گام هفتم جهت اطمینان از اعتبار داده‌ها و نتایج و استحکام آن از دو معیار اطمینان‌پذیری و باورپذیری استفاده شد. به این صورت که مفاهیم به‌دست‌آمده به همراه مصاحبه‌ها به ده نفر از مشارکت‌کنندگان ارجاع داده شد و یک پژوهش‌گر کیفی نیز تحلیل داده‌ها را باملاحظه متن مصاحبه‌ها بررسی نمود.

یافته‌های پژوهش

پس از بررسی مصاحبه‌ها، دسته‌بندی مفاهیم و ایجاد خوشه‌های کلی‌تر، از ۱۸ مضمون فرعی، چهار مضمون اصلی تدوین شد.

مضمون اصلی ۱: تسلط بر موضوع درسی

یکی از ویژگی‌های دبیران اثربخش در دوره دوم متوسطه تسلط بر موضوع درسی بود. این مضمون با توجه به مضمون‌های فرعی؛ به‌روزرسانی مداوم اطلاعات، پیگیری تحول در نظریه‌ها و یافته‌های پژوهشی، ارائه نکات مهم کنکوری به دانش‌آموزان و کاربردی کردن درس‌ها تهیه شد.

مضمون فرعی ۱-۱) به‌روز نمودن اطلاعات. در عصر حاضر تولید، گردش و دسترسی به اطلاعات علمی و عمومی بیشتر از گذشته تسهیل شده است. دبیران برگزیده اشاره می‌کردند که پیوسته دنبال به‌روز کردن اطلاعات خود و دستیابی به دانش جدید هستند. مثلاً کد ۱۳ چنین بیان کردند: «من در روز بیش از چند ساعت مطالعه دارم و سعی می‌کنم به‌روزترین اطلاعات رشته تخصصی خودم را به کمک اینترنت و خرید کتاب‌های جدید کسب کنم و از این اطلاعاتم در کلاس درس استفاده می‌کنم و تجارب بهتری به دانش‌آموزان منتقل کنم تا با درک اصول زیست‌شناسی به آن علاقه‌مند شوند».

مضمون فرعی ۱-۲) پیگیری تحول در نظریه‌ها و یافته‌های پژوهشی. یکی از عوامل موفقیت دبیران برگزیده پیگیری آن‌ها در زمینه تحول در نظریه‌ها و اطلاع از یافته‌های جدید پژوهشی است. تمام مشارکت‌کنندگان به این ویژگی اشاره می‌کردند. مثلاً مصاحبه‌شونده کد ۸ می‌گوید: «من روزانه سه الی چهار ساعت مطالعه دارم و چندین مقاله علمی پژوهشی چاپ کرده‌ام و همیشه در تلاشم که اطلاعات تخصصی‌ام را به‌روز و فراتر از آن چیزی که برای اداره کلاس نیاز دارم، باشد. البته مطالعه من فقط در زمینه تخصصی خودم نیست، بنده در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی از طریق روزنامه، اینترنت و مجلات برای افزایش اطلاعاتم مطالعه می‌کنم».

مضمون فرعی ۳-۱) توجه به نکات مهم کنکوری در حین تدریس. قبولی در کنکور و ورود به دانشگاه برای دانش‌آموزان متوسطه، خانواده‌های آن‌ها و اولیاء مدارس از اهمیت بالایی برخوردار است. برخی از دبیران با درک حساسیت و اهمیت این موضوع در حین تدریس به نکات مهم کنکوری و تستی اشاره می‌کنند. مصاحبه‌شونده کد ۱۱ اشاره می‌کند: «من در حین تدریس همیشه چند مورد از نمونه سؤال‌هایی که در کنکور سال‌های گذشته از این مبحث طرح شده را ارائه می‌کنم. این کار انگیزه یادگیری و مشارکت دانش‌آموزان را افزایش می‌دهد». مصاحبه‌شونده کد (۲) به‌عنوان معلم فیزیک می‌گوید: «من طرح درسی تهیه کرده‌ام که در آن تمامی سؤالات سال‌های قبل کنکور را برای ارائه در سر کلاس طبقه‌بندی کرده‌ام، هر ساله بعد از کنکور این طبقه‌بندی را انجام می‌دهم. بالاخره حساسیت کنکور و نقش آن در آینده شغلی دانش‌آموزان موقعیت خوبی برای جلب توجه آن‌ها به مطالب درسی است».

مضمون فرعی ۴-۱) بیان کاربردهای آموخته‌های درسی در دنیای واقعی. انتقال آموخته‌های کلاسی به موقعیت‌های واقعی و عرصه‌های شغلی یکی از اهداف مهم نظام آموزشی است. معلمان با ارائه مثال‌های کاربردی و معرفی کاربردهای مطالب در دنیای واقعی می‌توانند، ضمن کمک به اشتغال دانش‌آموزان، انگیزه یادگیری آن‌ها را افزایش دهند. مصاحبه‌شونده کد ۷ می‌گوید: «در حین تدریس مواردی را که فکر می‌کنم در زندگی روزمره دانش‌آموزان یا در طراحی، تولید و کاربرد فناوری‌ها یا زمینه‌های دیگر کاربرد دارد، حتماً یادآوری می‌کنم و آن را توضیح می‌دهم» مصاحبه‌شونده کد ۱۵ در این باره می‌گوید: «در طراحی تمرین‌ها سعی می‌کنم، تمرین‌ها در زندگی روزمره یا آینده شغلی دانش‌آموزان کاربرد داشته باشند». مصاحبه‌شونده دیگری دبیر زبان انگلیسی است که می‌گوید: «برای کاربردی کردن زبان انگلیسی خیلی باید تلاش کرد، من کلیپ‌ها یا فیلم‌هایی را با خودم به کلاس می‌آورم تا دانش‌آموزان ببینند که فلان زمان در حین محاوره چگونه تلفظ می‌شود یا علائم غیرکلامی در انگلیسی نیتو چگونه هستند؟»

مضمون اصلی ۴: تدریس و کلاس‌داری مناسب

یکی از ویژگی‌های مهم معلمان موفق و اثربخش استفاده از روش‌های تدریس مناسب و مدیریت کلاس است. این مضمون اصلی دربرگیرنده مضامین فرعی شامل سازمان‌دهی و مدیریت کلاس درس، مهارت در برقراری و حفظ ارتباط، مهارت در استفاده از روش‌های متنوع تدریس و ارزشیابی مستمر و ارائه بازخورد است.

مضمون فرعی ۱-۲) سازمان‌دهی و مدیریت کلاس. مدیریت کلاس و رفتارهای معلم در باورها و فلسفه تربیتی او ریشه دارد. دبیران مشارکت‌کننده همواره بر سازمان‌دهی و مدیریت درست کلاس تأکید می‌کنند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ در این ارتباط چنین بیان کرد: «من برای مدیریت و کنترل کلاس ابتدا یک سری قوانین و قواعدی برای کلاس وضع می‌کنم و تلاش می‌کنم پایبند به این قوانین باشم و از همان روز اول تلاش می‌کنم مخاطبانم را بشناسم و سعی می‌کنم به‌صورت

غیرمستقیم و صمیمی به‌گونه‌ای دانش‌آموزان را جذب کنم که به یک خودکنترلی در کلاس برسند. با تنظیم وقت و انجام به‌موقع تکالیف درسی و انعطاف‌پذیری به‌هنگام رفتارهای خودتنظیمی دانش‌آموزان تقویت می‌شود و تا پایان سال غالباً ناهنجاری در کلاس به حداقل می‌رسد.

مضمون فرعی ۲-۲) مهارت در ایجاد و حفظ ارتباط با دانش‌آموزان. یکی از مهم‌ترین چالش‌های معلمان در کلاس درس، ارتباط مؤثر و صحیح با دانش‌آموزان است. یافته‌های حاصل از پژوهش بیانگر این است که دبیران موفق در برقراری ارتباط با دانش‌آموزان و همکاران مهارت مناسبی دارند و ارتباط صمیمی با آن‌ها را از ویژگی‌های خود می‌دانند. مصاحبه‌شونده شماره ۶ می‌گوید: «در بیرون از مدرسه من با بچه‌ها ارتباط صمیمی برقرار می‌کنم و در کلاس از آن‌ها می‌خواهم، زمانی که تدریس می‌شود ساکت باشند و زمانی که وقت صحبت کردن و استراحت داده می‌شود، استراحت کنند. من در حین تدریس بسیار جدی هستم ولی زمان استراحت شوخ‌طبع و صمیمی. شاید یک مقدار زمان‌بر باشد تا با همه دانش‌آموزان صمیمی شوی، اما واقعاً اگر معلم بخواهد با دانش‌آموزان خود سخت‌گیری کند و باهاشان رابطه دوستانه نداشته باشد، نتیجه دلخواه را کسب نخواهد کرد و مهم‌تر اینکه شما هم باید رابطه دوستانه داشته باشی و هم اینکه بدانی چیکار کنی که این رابطه دوستانه تداوم داشته باشد و دانش‌آموزان از این رابطه سوءاستفاده نکنند و در این ارتباط مهارت زبانی یک اصل است».

مضمون فرعی ۲-۳) مهارت استفاده از روش‌های متنوع تدریس. مصاحبه‌شونده شماره ۳ می‌گوید: «من در یک کلاس چند بار روش تدریس را عامدانه تغییر می‌دهم و سعی می‌کنم از روش‌های دانش‌آموز محور بیشتر بهره بگیرم. البته انتخاب نوع روش تدریس در هر کلاس، به نوع مخاطب و محتوای درسی بستگی دارد. در بعضی مواقع کتابی را تدریس می‌کنم که باید سخنران باشم. ولی گاهی ناظر و راهنما هستم و گاهی هم از پرسش و پاسخ استفاده می‌کنم و در مواقعی که مدرسه از تجهیزات آموزشی برخوردار است از دیتا پروژکتور استفاده می‌کنم. بنده کارایی و اثربخشی کار خودم را با توجه به ارزشیابی یا بازخوردی که پس از اجرای یک روش تدریس از دانش‌آموزان می‌گیرم و سعی می‌کنم روش که بیشتر از بقیه موردپسند دانش‌آموزان بوده را مورد استفاده قرار دهم».

مضمون فرعی ۴-۱) مهارت در ارزشیابی مستمر و ارائه بازخورد. ارزشیابی جزء لاینفک فرآیند آموزشی است که بدون استمرار آن، رسیدن به اهداف موردنظر به‌صورت مطلوب، ناممکن خواهد بود. هر معلمی برای اثربخش نمودن تدریس خود نیازمند کسب مهارت در زمینه ارزشیابی و نظارت است که در این پژوهش بسیاری از مصاحبه‌شونده‌ها ارزشیابی منصفانه و توأم با بازخوردهای سازنده را از رفتارهای خود دانسته‌اند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ در پاسخ به سؤال مرتبط با ارزشیابی می‌گوید: «من دانش‌آموزانم را به‌صورت فردی و جمعی به‌طور مستمر ارزشیابی می‌کنم و روند پیشرفت هر دانش‌آموز را می‌سنجم که نقطه آغاز این دانش‌آموز کجا بوده و الان در چه سطحی

است؟ هرگز آن‌ها را با هم مقایسه نمی‌کنم بلکه هر دانش‌آموز را با توانایی‌های خودش می‌سنجیم. البته پس از هر ارزشیابی، نتیجه را به دانش‌آموزان و والدین آن‌ها اعلام می‌کنم و سعی می‌کنم مداوم بر کار آن‌ها نظارت داشته باشم».

مضمون اصلی سه: روحیه معلمی و ویژگی‌های شخصی

معلمان موفق غالباً روحیه مشارکت‌جو، مسئولیت‌پذیر، خلاق و انگیزه‌بخش، مشتاق تدریس و مقید به اخلاقیات هستند.

مضمون فرعی ۱-۳) خلاق و سازنده. نمی‌توان معلمی را به اعمال و اقدام مشخص و قانونمند فرو کاست، بلکه همواره باید مبتنی بر بینش، خلاقیت و ابتکار باشد. در این ارتباط مصاحبه‌شونده شماره ۶ چنین گفت: «من معتقدم یک معلم اگر نتواند از خودش خلاقیت نشان بده توی کارش موفق نمیشه. بنده بخشی از روند کارم به این شکل است که اول سعی می‌کنم دانش‌آموزانم را در مورد یک مسئله یا معما کنجکاو کنم و از آن‌ها می‌خواهم راهکاری ارائه دهند که تا به حال کسی انجامش نداده باشد و خودم هم کارهایی که در آن‌ها خلاقیت وجود دارد را خیلی دوست دارم. هرچند متأسفانه فضا برای بروز خلاقیت‌های معلم ایجاد نمی‌شود و مورد بی‌توجهی مسئولان قرار می‌گیرد. مثلاً من خودم دو تا طرح چند سال پیش ارائه دادم و فرستادم برای سازمان انرژی‌های نو ولی هنوز جوابی از آن‌ها دریافت نکرده‌ام».

مضمون فرعی ۲-۳) علاقه‌مند و انگیزه‌بخش. هر قدر معلمی از انگیزه کاری بالاتری برخوردار باشد، کارایی او در کلاس بیشتر می‌شود. غالباً معلمانی که انگیزه بالا دارند، دانش‌آموزان‌شان از پیشرفت تحصیلی بیشتری برخوردار هستند. یافته‌های حاصل از این پژوهش نشانگر تأکید زیاد دبیران بر انگیزه شغلی خود و ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان است. آن‌ها انگیزه شغلی خود را عاملی اساسی در یادگیری دانش‌آموزان می‌دانند. مصاحبه‌شونده کد ۱۰ می‌گوید «همیشه سرکلاس با دانش‌آموزان مثبت صحبت می‌کنم، سیاه‌نمایی جایی در آموزش ندارد و باید به دانش‌آموزان انگیزه و امید داد و انگیزه موتور یادگیری است».

مضمون فرعی ۳-۳) تعهد و مسئولیت‌پذیری. مسئولیت‌پذیری و احساس تعهد معلم در عملکرد شغلی و کیفیت آموزشی نقش مهمی دارد. معلم متعهد به‌عنوان اساسی‌ترین مؤلفه موفقیت مدرسه شناخته می‌شود. با توجه به تحلیل و تفسیر داده‌ها دبیران موفق احساس تکلیف در برابر جامعه را عاملی در جهت دستیابی به اهداف آموزشی می‌دانند. مصاحبه‌شونده کد هفت و کد سیزده اشاره کردند که معلم باید در قبال مسائل اجتماعی نظیر کمبودها و کاستی‌های اقتصادی و اجتماعی و زیر سؤال رفتن هنجارها و ارزش‌ها حساس باشد و رفتارهای مسئولانه از خود نشان دهد.

مضمون فرعی ۴-۳) مشارکت و تبادل اطلاعات با همکاران و اولیای دانش‌آموزان. وظیفه اصلی معلم برای طراحی بستر یادگیری بهتر و دو سویه، ایجاد زمینه مشارکت، همکاری و رفاقت گروهی میان خود، همکاران و دانش‌آموزان است. دبیران موفق مشارکت را عاملی جهت ایجاد انگیزه در

دانش‌آموزان، افزایش عزت‌نفس آن‌ها و یادگیری دو جانبه می‌دانند. مصاحبه‌شونده کد سه به‌عنوان دبیر الهیات تأکید می‌کند: «من برای کمک به دانش‌آموزان تا حد امکان باید شرایط خانوادگی آن‌ها را بفهمم، دانش‌آموزان در این سن اطلاعاتی چندانی از شرایط خود و خانواده‌شان بیان نمی‌کنند، لذا ارتباط با خانواده امر ضروری است.» مصاحبه‌شونده کد ۱۴ نیز اشاره می‌کند: «دبیران باید اطلاعات لازم در مورد هر دانش‌آموز را داشته باشند، در این ارتباط همکاری بین دبیران، مدیر و اولیاء با مدرسه اهمیت دو چندان دارد».

مضمون فرعی ۵-۳) داشتن اخلاق حرفه‌ای. اخلاق حرفه‌ای را می‌توان دانشی دانست که به بررسی تکالیف اخلاقی در یک حرفه و آثار آن می‌پردازد. دبیران موفق یکی از مؤثرترین عوامل موفقیت خود را پایبند بودن به ارزش‌ها و دوری از رذایل اخلاقی در مدرسه و زندگی روزمره می‌دانند. مصاحبه‌شونده شماره ۵ پاسخ می‌دهد که: «من موفقیت خودم را حاصل چندین عامل می‌دانم یکی اینکه من به کاری که انجام می‌دهم، بسیار علاقه‌مند هستم. دوم با مسئولیت‌پذیری اطلاعاتم را به‌روز می‌کنم و خودم را در مقابل دانش‌آموزان مسئول می‌دانم و معتقدم آن‌ها فرزندان و آینده جامعه ما هستند و وظیفه دارم در قبال‌شان پاسخ‌گو باشم. دیگری اون صبر و شکیبایی خودم در برابر مشکلات زندگی هست که واقعاً گاهی برای آدم یک‌سری مسائل و مشکلات حادی به‌وجود می‌آید که اگر در برابر آن‌ها صبور نباشیم زندگیمان از هم می‌پاشد». مصاحبه‌شونده شماره هفت در این رابطه گفت: «اول از همه اخلاقم و اینکه من همیشه سعی می‌کنم خوش‌اخلاق و شاداب باشم و دیگر با دانش‌آموزان با انعطاف‌پذیری و انتقادپذیری رفتار کنم. بنده تا به حال ندیده‌ام که دانش‌آموزی به من بی‌احترامی کند، چون من احترام آن‌ها را دارم و بین من و دانش‌آموزانم یک احترام متقابل وجود دارد و دیگر اینکه من همیشه سعی می‌کنم آن چیزی که واقعاً در اندیشه دارم را عمل کنم».

مضمون فرعی ۶-۳) مشارکت در اصلاح و بهبود برنامه‌درسی. معلمان به سبب آشنایی با نیازهای دانش‌آموزان، درک مسائل مدرسه و تعامل با والدین می‌توانند نقش مهمی در تولی، تهیه و اجرای برنامه‌های درسی داشته باشند. با توجه به یافته‌های این پژوهش دبیران موفق جهت اثربخشی تدریس مشتاقانه در فرآیند برنامه‌ریزی درسی مشارکت می‌کنند. مصاحبه‌شونده شماره چهار می‌گوید: «در راستای اهداف کلی که از بالا تعیین می‌شود، یک سری اهداف با توجه به محیط آموزشی و مخاطبان تعیین می‌کنم و سعی می‌کنم یک برنامه‌درسی انعطاف‌پذیر برای دانش‌آموزان داشته باشم و محتوایی که دانش‌آموزان نیازمند آن هستند ولی در کتاب درسی گنجانده نشده را تدریس می‌کنم. البته من اعتقاد به محتوای معجزه‌آسا ندارم و تا زمانی که ما اعتقاد داریم محتوای این کتاب خوب نیست نمی‌توان اثربخش واقع شد و آدم خودبه‌خود منفعل می‌شود و من خودم سعی می‌کنم کاستی‌های کتاب را خودم بررسی و با مشورت با همکاران برطرف کنم».

مصاحبه‌شونده کد هفت می‌گوید: «من در زمینه اقدام پژوهی و درس پژوهی فعال هستم و سعی می‌کنم برخی از موضوعات درسی را با همفکری همکاران حل‌وفصل کنم».

مضمون اصلی ۴: استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در تدریس. تلفیق فاوا در برنامه‌های درسی و تدریس از ضروریات عصر حاضر است و معلمان با درک این واقعیت سعی می‌کنند؛ قابلیت‌های فناوری‌های یادگیری را بشناسند، در کاربرد آن‌ها مهارت کسب کنند، از ظرفیت‌های آن‌ها برای ایجاد محیط یادگیری فعال بهره‌گیرند و در انتخاب فناوری‌های مناسب کوشا باشند.

مضمون فرعی ۱-۴) شناخت قابلیت‌های فناوری‌های یادگیری. دانش فناورانه و تلفیق فناوری اطلاعات و ارتباطات با برنامه‌درسی به معلمان و برنامه‌ریزان درسی کمک می‌کند تا فعالیت‌های یادگیری متنوعی را در طرح برنامه درسی بگنجانند و دانش‌آموزان نیز با شرکت در آن‌ها به نتایج یادگیری متنوعی دست یابند. با توجه به یافته‌های این پژوهش دبیران موفق همواره در جهت به‌روزرسانی اطلاعات خود و بهبود دانش و مهارت‌های خود برای تلفیق فاوا در برنامه درسی، تلاش می‌کنند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۵ می‌گوید: «من معتقدم که اگر یک معلم درک صحیحی از امکانات فناوری نداشته باشد، در حرفه‌اش موفق نمی‌شود. من خودم فناوری را در برنامه درسی کلاس تلفیق می‌کنم و تا جایی که می‌توانم از به‌روزترین نرم‌افزارهای آموزشی استفاده می‌کنم. ما باید دانش‌آموزان را فراتر از آنچه که می‌خواهیم یاد بدهیم. من هر اطلاعاتی در زمینه کامپیوتر دارم در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهم البته متناسب با سن آن‌ها و بیشتر تعامل خارج از کلاس درس با دانش‌آموزان را از طریق نرم‌افزارهای اجتماعی انجام می‌دهم و از طریق اینترنت کسب اطلاعات می‌کنم و در گروه {مجازی} کلاس قرار می‌دهم تا با دانش‌آموزان تبادل نظر کنیم».

مضمون فرعی ۲-۴) مهارت در استفاده از فناوری. استفاده از فناوری به بسترهای مناسب فرهنگی، علمی و توسعه مهارت‌ها و بالندگی معلمان نیاز دارد. کسب مهارت‌های مربوط به بهره‌گیری از فناوری و ابزارهای موجود بخشی از فعالیت‌های داوطلبانه دبیران موفق است. در این زمینه مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ گفت: «اصلاً امروزه درس دادن جدای از فناوری نمی‌شود از تخته سیاه بگیر تا برد هوشمند. من از فناوری استفاده می‌کنم و سعی می‌کنم در بعضی از کلاس‌های درس خودم تا جایی که می‌توانم از امکانات فضای مجازی بهره بگیرم. گاهی به‌عنوان سرگروه آموزشی محتوای الکترونیکی تولید می‌کنم، نوارهای صوتی- تصویری را برای به دانش‌آموزان تهیه می‌کنم و دوره‌های آموزشی ساخت انیمیشن را که واقعاً در رشته زیست‌شناسی کاربرد مؤثری دارد، شرکت می‌کنم».

مضمون فرعی ۳-۴) درک و بهره‌گیری از فناوری متناسب با موضوع درس. معلم باید از قابلیت‌های فناوری متناسب با موضوع در راستای بهبود یادگیری استفاده کند. استفاده صرف از فناوری، اگر با دلایل پداگوژیکی کافی و متناسب با موضوع درسی نباشد، ممکن است هیچ دستاورد تربیتی نداشته باشد. مصاحبه‌شونده کد یک و دبیر عربی اشاره می‌کند: «هدف من صرفاً استفاده از اسلاید یا

پروژکتور در کلاس نیست، بیشتر به این فکر می‌کنم اگر از فناوری خاص در کلاس استفاده کنم، آن فناوری چگونه می‌تواند به فرآیند یادگیری دانش‌آموزان در آن درس کمک کند. لذا من همیشه از فناوری استفاده نمی‌کنم، بلکه متناسب با موقعیت آموزشی آن را به کار می‌گیرم». دبیر زیست‌شناسی با کد هفت می‌گوید: «استفاده از فناوری لزوماً به معنی یادگیری بهتر نیست، بلکه معلم باید بداند از کدام فناوری در چه موقعیتی استفاده کند. ممکن است استفاده نابجا از فناوری توجه دانش‌آموزان را از موقعیت کلاسی منحرف سازد و آن‌ها نتوانند به اهداف اصلی درس را درک نمایند».

مضمون فرعی ۴-۴) ارزیابی و انتخاب فناوری‌های یادگیری. به تناسب هر موقعیت آموزشی باید معلم فناوری‌ها را بررسی، ارزیابی و از بین آن‌ها دست به انتخاب بزند. قابلیت ارائه اطلاعات، ارائه محتواهای چندرسانه‌ای، بسط تعامل و مشارکت، دعوت به تأمل و تفکر، شخصی‌سازی یادگیری و دسترسی هرزمانی و هر مکانی از ویژگی‌های فناوری‌های امروزی است. دبیر شماره چهار می‌گوید: «دسترسی به محتواهای چندرسانه‌ای که دانش‌آموزان را به تأمل یا ارتباط با یکدیگر دعوت کند، خیلی دشوار است. اغلب محتواهای چندرسانه‌ای فقط نکات مهم درس و مطالب را ارائه می‌کنند». دبیر کد ۱۳ تأکید می‌کند: «من دوست دارم متناسب با هر درس، محتوا و فناوری را انتخاب کنم اما برای جلب مشارکت دانش‌آموزان به استفاده از فناوری باید زمان زیادی صرف شود. این موضوع در شرایطی که همه دانش‌آموزان به نکات کنکوری توجه می‌کنند، به‌سادگی مقدور نیست؛ اما من همیشه تلاش می‌کنم که نشان دهم فناوری فقط دسترسی به اطلاعات و محتوای چندرسانه‌ای نیست».

بحث و نتیجه‌گیری

فکر و عمل معلم، محور اجرای برنامه درسی است که با تدابیر لازم و هماهنگی‌ها، نیروی انسانی و ابزارها و امکانات مدرسه را برای تسهیل یادگیری دانش‌آموزان به کار می‌گیرد. باور و اندیشه‌های معلم از عواملی مانند نظریه‌های تربیتی، تحولات اجتماعی، ویژگی‌های شخصیتی، شرایط اقتصادی و اجتماعی تأثیر می‌پذیرد و عمل و اقدام‌های او نیز به همین منوال از عوامل مختلف نظری و عملی متأثر می‌شود. معلمان خوب و اثربخش غالباً افرادی هستند که از لحاظ تخصصی، شخصیتی، فرهنگی و اخلاقی دارای ویژگی‌هایی هستند که در پرورش ابعاد مختلف دانش‌آموزان نقش مهمی دارند. در نظام آموزش و پرورش ایران معلمان نمونه بر اساس معیارهای پژوهشی، آموزشی، ورزشی، هنری و فرهنگی انتخاب می‌شوند. هدف این پژوهش درک تجارب آن‌ها در زمینه کسب موفقیت در تدریس است.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، معلمان برگزیده در چهار زمینه تسلط علمی، روحیه معلمی و ویژگی‌های شخصیتی، تدریس و کلاس‌داری و به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات از تجربه‌هایی سخن می‌گویند که ممکن است نکات آموزنده‌ای برای معلمان دیگر داشته باشد. با توجه به یافته‌های این پژوهش، دبیران برگزیده به‌طور مستمر برای ارتقای علمی و تسلط بر موضوع درسی تلاش می‌کنند. آن‌ها با مطالعه کتاب‌ها، نشریات و منابع علمی معتبر، با نظریه‌ها و یافته‌های پژوهشی حوزه خود آشنا می‌شوند و برای کاربردی و عملی کردن مباحث درسی خود تلاش می‌کنند. به‌علاوه دبیران برگزیده بر ارائه نکات کنکوری، طرح سؤالات کنکوری و بررسی پاسخ‌نامه سؤالات کنکور سال‌های گذشته اهتمام ویژه‌ای دارند. تسلط موضوعی و محتوایی به‌عنوان یکی از ویژگی‌های معلمان اثربخش در پژوهش‌های قبلی مانند؛ (Huang, and Lin, 2014; Huntly, 2008; Soltani and Shafiepoore motlag, 2016; Sobhaninezhad and Zamanimesh, 2012) تأکید قرار گرفته است. (Huang and Lin, 2014) به‌طور شفاف بر تسلط موضوعی معلمان اثربخش دوره متوسطه تأکید می‌کنند و (Huntly, 2008) از افزایش دانش تخصصی به‌عنوان دانش حرفه‌ای معلم یاد می‌کند. (Schulte et al., 2008) تسلط بر مطالب درسی را یکی از ویژگی‌های معلم اثربخش تلقی می‌کنند. در سایر پژوهش‌های یاد شده نیز از تسلط موضوعی با عناوینی مانند افزایش صلاحیت آموزشی، به‌روزرسانی مستمر دانش و افزایش دانش موضوعی یاد شده است. می‌توان گفت، تسلط موضوعی پیش‌شرط، اثربخش بودن یک معلم است و در صورتی که معلم بر موضوع درسی تسلط نداشته باشد، نمی‌تواند برخی از شیوه‌های تدریس مانند مسئله محوری، بدیعه‌پردازی و سؤال محوری را به اجرا بگذارد.

توجه به کنکور و پرداختن به مباحث کنکوری از جمله مواردی است که در پژوهش‌های قبلی به‌عنوان ویژگی معلم اثربخش مدنظر نبوده است. با توجه به سیطره کنکور بر ابعاد مختلف آموزش متوسطه ایران و برخی از تبعات منفی آن، دبیران برگزیده با افزایش تسلط موضوعی خود، از این شرایط به‌عنوان فرصتی برای تعمیق آموخته‌ها، افزایش انگیزه و ایجاد محیط یادگیری فعال بهره می‌گیرند.

دومین مضمون اصلی برآمده از یافته‌های این پژوهش، مهارت تدریس و کلاس‌داری دبیران برگزیده است. با توجه به یافته‌های این پژوهش، آن‌ها برای کلاس‌داری و ایجاد نظم مقرراتی را وضع می‌کنند تا دانش‌آموزان به‌تدریج در کلاس درس به‌شکل خود کنترل، نظم کلاس را رعایت کنند. آن‌ها به اشکال مختلف تعاملات خود را با دانش‌آموزان افزایش می‌دهند و در تدریس و ارزشیابی از شیوه‌های متنوع، خلاقانه و یادگیرنده محور استفاده می‌کنند. این یافته‌ها با نتایج برخی از پژوهش‌های قبلی همخوانی دارد. (Huntly, 2008) تدریس خوب و کلاس‌داری را به‌عنوان «عمل حرفه‌ای» معلم اثربخش می‌داند، (Soltani and Shafiepoore motlag, 2016)، بر تدریس حرفه‌ای تأکید می‌کنند و (Abdollahi et al., 2014)، مدیریت و سازمان‌دهی کلاس درس، استفاده از

روش‌های متنوع تدریس، ارزشیابی مستمر و ارائه بازخورد را از ویژگی‌های معلم اثربخش می‌دانند. در پژوهش (Soltani and Shafiepoore motlag, 2016) به ایجاد نظم در کلاس و داشتن آغاز و پایان مناسب در تدریس از ویژگی‌های معلم اثربخش دوره متوسطه تأکید شده است و (Huang and Lin, 2014) در پژوهش خود بر تدریس باطراوت و استفاده از روش‌های متنوع توجه دارند که این موضوع در پژوهش (Strang, 2007) با تأکید بر داشتن طرح درس مناسب و استفاده از شیوه متنوع در تدریس مورد توجه قرار گرفته است. مواردی مانند وضع مقررات کلاسی توسط معلم گرچه در پژوهش‌های قبلی مورد توجه نبوده است ولی با توجه به موقعیتی بودن رفتارهای معلم و شرایط خاص آن، معلمان می‌توانند برای اداره بهتر کلاس با مشارکت دانش‌آموزان برای بهبود کیفیت نظم کلاس و ایجاد محیط یادگیری مطلوب مقرراتی را وضع نمایند.

در بخش دیگری از یافته‌های این پژوهش به ویژگی‌های شخصیتی و روحیه معلمی در دبیران برگزیده تأکید می‌شود. آن‌ها غالباً خود را مسئولیت‌پذیر، مشتاق به تدریس و تربیت، انگیزه‌بخش، باطراوت و مشارکت‌جو معرفی می‌کنند. آن‌ها سعی می‌کنند موازین و مسائل اخلاقی مرتبط با دانش‌آموزان، همکاران و والدین را رعایت کنند و در اصلاح و بهبود برنامه‌های درسی مشارکت داشته باشند. در پژوهش (Schulte et al., 2008; Walker, 2008; Sobhaninezhad and Zamanimanesh, 2012) بر مثبت‌نگری، داشتن انتظار بالا از دانش‌آموزان، مشتاق و علاقه‌مند بودن، شوخ‌طبعی، محترم شمردن دانش‌آموز، نادیده گرفتن اشتباه دانش‌آموز در مواقع لازم، صبوری و بخشش از این بعد مورد تأکید قرار گرفته و در پژوهش (Huntly, 2008) ویژگی‌هایی مانند تعامل با همکاران، مسئولیت‌پذیری در قبال دانش‌آموزان و مدرسه، رعایت اخلاق و رهبری دانش‌آموزان تحت عنوان تعهد حرفه‌ای مدنظر بوده است. در پژوهش (Soltani and Shafiepoore motlag, 2014; Abdollahi et al., 2016) از آن به‌عنوان ویژگی‌های شخصی و مسئولیت‌های حرفه‌ای، اخلاق آموزشی و همکاری گروهی یاد شده است. (Huang, and Lin, 2014) بر مهربانی، صبوری و مشتاق به یاددهی بودن معلم اثربخش اشاره می‌کنند. (Strang, 2007; Karimi, 2008) هم این ویژگی‌ها را به‌عنوان ویژگی‌های شخصیتی معلم در نظر می‌گیرند. این ویژگی‌ها از معلمی قابل تفکیک نیستند و نمی‌توان معلمی را بدون داشتن این ویژگی‌ها تصور نمود. لیکن برخی از این ویژگی‌ها به‌عنوان خصوصیات ذاتی معلمی و برخی دیگر از طریق دوره‌های تربیت‌معلم و یا در تعامل با معلمان دیگر در افراد توسعه پیدا می‌کند.

یافته‌های دیگر این پژوهش نشان می‌دهد که دبیران برگزیده برای تلفیق فاوا در تدریس به اقدام‌هایی مانند شناخت قابلیت‌های فناوری‌های یادگیری، استفاده از فناوری به‌منظور تهیه محتوای چندرسانه‌ای، طراحی فعالیت‌های یادگیری و بسط تعاملات کلاسی، ارزیابی و انتخاب رسانه‌ها متناسب با موضوع درس دست می‌زنند. گرچه تلاش برای تلفیق فناوری در تدریس در پژوهش‌های قبلی چندان مورد توجه نبوده است و فقط در پژوهش (Karimi, 2008) بر آشنایی معلمان با کاربرد

فناوری در تدریس تأکید شده است. لیکن چارچوب کهلر و میشرا (۲۰۰۹) برای تلفیق فاوا در تدریس اشاره می‌کند، معلم در عصر جدید نمی‌تواند به فاوا به‌عنوان یک رسانه انتخابی نگاه کند، بلکه تا جایی که فناوری اطلاعات و ارتباطات به تسهیل یادگیری و تحقق رسالت‌های آموزش و پرورش در جامعه اطلاعاتی کمک می‌کند، باید در تدریس مورد استفاده قرار گیرد و معلمان نیز باید در تدریس خود بر تلفیق ابعاد موضوعی، تربیتی و فناورانه بکوشند.

به‌طور کلی دبیران برگزیده، عوامل موفقیت خود را به داشتن چهار ویژگی عمده منوط می‌دانند: تسلط بر موضوع درسی، روحیه معلمی و ویژگی‌های شخصیتی، تدریس و کلاس‌داری و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات. برخی از این ویژگی‌های شناسایی شده، صلاحیت‌های عمومی معلمی هستند که در بین معلمان ابتدایی تا دانشگاه، در مناطق مختلف و زمان‌های متفاوت شبیه به هم هستند ولی برخی دیگر حالت اختصاصی دارند و به دبیران متوسطه، در عصر حاضر و شهر همدان مربوط می‌شوند. ویژگی‌هایی مانند کلاس‌داری، داشتن طرح درس، استفاده از روش‌های متنوع، انصاف در تدریس و ارزشیابی، خوش‌خلقی و مواردی از این دست خصوصیات عمومی معلمان اثربخش است و برخی ویژگی‌ها مانند توجه به نکات کنکوری، همدلی با دانش‌آموزان به دلیل رویارویی نوجوان متوسطه با تلاطمات بلوغ، رعایت اخلاق به دلیل ورود دانش‌آموزان متوسطه به مرحله نسبی اندیشیدن درباره اخلاق از ختصاصات دبیران موفق دوره متوسطه محسوب می‌شود. همچنین تلفیق فاوا در تدریس از موضوعاتی است که در سال‌های اخیر با توسعه دسترسی به فاوا و افزایش ضریب نفوذ اینترنت بیش از گذشته ضرورت یافته است.

پیشنهادها

- با توجه به یافته‌های این پژوهش به دست‌اندرکاران و برنامه‌ریزان تربیت‌معلم پیشنهاد می‌شود:
- (۱) دبیران موفق دوره متوسطه از تجارب بومی و فرهنگی ارزشمندی برخوردار هستند و می‌توان از اندیشه‌های تربیتی آن‌ها در زمینه موضوعی، تدریس و کلاس‌داری، روحیه معلمی و استفاده از فناوری بهره گرفت.
 - (۲) پیشنهاد می‌شود از تجارب دبیران موفق در دوره‌های تربیت‌معلم، آموزش‌های ضمن خدمت و توسعه حرفه‌ای معلمان استفاده شود.
 - (۳) به پژوهشگران بعدی پیشنهاد می‌شود، با استفاده سایر شیوه‌های پژوهش‌های کیفی مانند یادداشت‌های زمینه‌ای و مشاهده، رفتارهای کلاس‌داری، تدریس و تعاملات با دانش‌آموزان را در معلمان برگزیده مطالعه کنند.
 - (۴) به‌علاوه به پژوهشگران آینده پیشنهاد می‌شود، درباره چگونگی تلفیق فاوا در تدریس توسط معلمان برگزیده و منتخب پژوهش کنند.

Reference:

- Abdollahi, B., Dadkhoie Tavakkoli, E and Useliani, Gh. (2014). Identification and accreditation of expertise teachers competences. *Journal of innovations in education*, 13(1): 25-45, [in Persian].
- Berg, L. (2013). Developmental psychology(from From teenagers to the end of life). Translated by Yahya seid mohammadi. 26th . Tehran: arasbaran, [in persian].
- Callaghan, N., Bower, M. (2012). Learning through social networking sites–the critical role of the teacher. *Educational Media International*, 49(1): 1-17.
- Flick, U(2015). Introduction to qualitative research. Translated by H. Jalili, 8th edition. Tehran: nie, [in persian].
- Huang, Y. C., Lin, S. H. (2014). Assessment of Charisma as a Factor in Effective Teaching. *Educational Technology and Society*, 17(2): 284-295.
- Huntly, H. (2008). Teachers Work: Beginning Teachers Conceptions of Competence. *The Australian Educational Researcher*, 35 (1): 125-145.
- Karimi. F. (2008). Professional qualifications of elementary and jouniore high school teachers. *Journal of educational leadership and adminastration*, 2(4): 164-178, [in persian].
- Klassen, R. M., Tze, V. M. (2014). Teachers' self-efficacy, personality, and teaching effectiveness: A meta-analysis. *Educational Research Review*, 12: 59-76.
- Koehler, M. J., Mishra, P. (2009). Technological pedagogical content knowledge (TPACK) the development and validation of an assessment instrument for preservice teachers. *Journal of Research on Technology in Education*, 42(2): 123-149.
- Laiagatdar, M., Mahdian, M and Amini, N(2017). Appling effective teaching indicators in mathamatics in Isfahan. *Journal of research in curriculum planing*, 14(2): 24-38.
- Lam,C. (2014). 11 Habits of an Effective Teacher. Retrieved from <http://www.edutopia.org/discussion/11-habits-effective-teacher>
- Mozaffaripoor, R(2016). Explanations of Charisma Teacher Characteristics as a patterns from effective teachers. *Journal of educational innovations*, 15(3):132-149, [in persian].
- Muijs, D., Reynolds, D. (2017). Effective teaching: Evidence and practice. Sage.
- Shulte, D. P. Slate, J. R., Onwuegbuzie, A. J. (2008). Effective high school teachers: A mixed investigation. *International Journal of Educational Research*, 47(6): 351-361.
- Sobhaninezhad, M., Zamanimanesh, H. (2012). Identifying effective teachers demensions and validation of its elements by Secondary school teachers of yasooj. *Journal of research in curriculum planing*, 5(2): 68-81, [in persian].
- Soltani, A and Shafiepooremotllag, F(2016). Persenting a model for evaulating effective factors that impact on perceived taching. *Journal of Curriculum studies*, 11(4): 153-174, [in persian].
- Stronge , J. H. (2007). Quality of effective teachers (2nd edition). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Talaie, E., Gandomi, F. (2015). Look at to internship pattern of teacher training in Oxford and persenting implications of iranian teacher training system. *Journal of education*, 31(4): 24-38, [in persian].
- W alker, R. J. (2008). Twelve characteristics of an effective teacher: A longitudinal, qualitative, quasi-research study on in-service and pre-service teachers' opinions. *Educ Horizon*, 87(1): 61-68.

Zari, J., Emanjomeh. M and Ahmadi, G(2017). Persenting a model for effective teacher and studing its fitness with upper police making document implications. *Journal of research in curriculum planing*, 14(1): 2-28, [in persian].